

- existența unor pasiuni organice deosebit de puternice;
- o mare sensibilitate;
- existența unor inhibiții puternice ;
- o capacitate de sublimare deosebit de activă;
- talent și imaginație;
- originalitate gândire.

La cele de mai sus, W. Lange-Eichbaum insistă să ia în considerație, ca factor dominant determinarea activității de cunoaștere și cercetare științifică, „structura morbidă” a personalității acestora. El insistă asupra unei relații, poate încă incomplet cunoscută, între geniu și nebunie,

În încheiere, valoarea de adevăr a rezultatelor cercetării științifice este dată de importanța teoretică a ideilor științifice formulate, pe de o parte, iar pe de altă parte, de importanța beneficiilor imediate pe care aceste descoperiri științifice le aduc activitatea practică de zi cu zi. Paradoxul dintre imaginea personalității autorului și valorile create este diluat, odată cu receptarea mesajului valoric al conținutului operei.

BIBLIOGRAFIE

1. ENĂCHESCU, C. *Tratat de teoria cercetării științifice* (editia a II-a). Iași: Polirom, 2007. ISBN: (10) 973-46-0410-4
2. *Enciclopedia personalităților din România*. București, 2006. ISBN: 973-577-507-7
3. LESENCIUC, A. *Teorii ale comunicării / Adrian Lesenciuc*. - Ed. a 2-a, reviz. - Brașov: Editura Academiei Forțelor Aeriene "Henri Coandă", 2017. ISBN 978-606-8356-46-4
4. McQUAIL, D. *Comunicarea*. Iași: Institutul European, 1999. 257 p. ISBN: 9735861682
5. WATZLAWICK, P. et al. *Pragmatics of Human Communication*. Palo Alto. 2011301 p. ISBN: 9780393710595
6. SATIR, V. *The New Peoplemaking Paperback*. 2nd ed. edition. Palo Alto USA, Science and Behavior Books, 1988. 400 p. ISBN-10 0831400706; ISBN-13 978-0831400705
7. TRAN, V. ȘI STĂNCIUGELU, I. *Teoria Comunicării*. București: Editura Comunicare.ro, 2003.
8. XENOFON. *Amintiri despre Socrate*. Chișinău: Ed. Hyperion, 1990. 254 p. ISBN 5368012322

DIMENSIUNI AXIOLOGICE ALE PROCESULUI EDUCATIV

AXIOLOGICAL DIMENSIONS OF THE EDUCATIONAL PROCESS

Cristina Lașcu, doctorandă,

UPS „Ion Creangă” din Chișinău

Cristina Lașcu, PhD student, „Ion Creangă” SPU

ORCID iD: 0000-0002-4466-3768

CZU 37.01:1/.14

Abstract

The instructive-educational activity must be oriented towards the knowledge and assimilation of a well-defined system of values (acquisition of knowledge, skills, abilities, capacities, competences, intellectual and motor acquisitions), through which the student to form his conception of the world, moral beliefs, character traits, as well as skills of knowledge, research and creation. That is, the educational process must have not only informative-formative valences, but also effects in terms of moral, aesthetic, civic education, etc. The mission of axiological education is symbolically expressed by the strategic goal of the formation and integral development of

the human personality. Achieving this goal can be achieved through literary texts studied in Romanian language and literature classes.

Key-words: instructive-educational process, axiology, value-education relationship, axiological education, literature.

Educația reprezintă unul dintre domeniile de cunoaștere cu mari implicații în vastul proces al dezvoltării umane și sociale. Lumea actuală este complexă, în continuă dezvoltare, de aceea rolul educației devine tot mai important.

Principalul subsistem al sistemului educativ îl reprezintă procesul de învățământ. În cadrul acestuia „are loc activitatea de instruire organizată conform obiectivelor educației care orientează formarea-dezvoltarea personalității elevului-studentului.” [2, p. 38].

Profesorul Mihai Stanciu [10] precizează o serie de trăsături caracteristice acestui proces: *caracterul formativ* axat pe valorizarea potențialului individului (intelectual și fizic); *caracterul informativ* care indică rolul procesului de învățământ în transmiterea unui conținut de cunoștințe esențiale, cu efecte în planul formării elevilor; *caracterul logic, rațional* care rezultă din considerarea logicii ca știință a educației, implicându-se în proiectarea și desfășurarea procesului de învățământ; *caracterul normativ* care presupune că procesul de învățământ nu se poate desfășura la întâmplare, ci pe baza unor principii, norme, reguli ale unei acțiuni eficiente; *caracterul sistemic* care are în vedere interdependența subsistemelor care îl compun și determină funcționarea sa eficientă; *caracterul educativ* care sugerează că procesul de învățământ are nu numai valențe informativ-formative, ci și efecte în planul educației morale, estetice, profesionale, cetățenești etc.; *caracterul axiologic* care se circumscrie unui orizont valoric în care se desfășoară procesul de educație în general. Anume această din urmă dimensiune a procesului instructiv-educativ o vom analiza în continuare.

Axiologia poate fi definită și ca teorie a valorilor ce studiază *geneza și evoluția valorilor*; și ca domeniu al cunoașterii ce caută să răspundă la întrebarea *ce este de valoare*; și compartiment al filosofiei care încearcă să stabilească un *echilibru între bine și rău, corect și incorect*; ca știință despre valori ce se ocupă de *studiul amplu și profund al valorilor*: volumul, polaritatea, gradualitatea, generalitatea, semnificația valorilor etc. Or, în esență, axiologia se ocupă de *valori*. Unii exegeți abordează valorile în dependență de umanitate, alții susțin că valorile sunt fundamental independente de om și societate, dând naștere la teorii obiective și subiective ale valorii [6, p. 9-33].

Aspectul care ne interesează în contextul problemei abordate în acest articol este relația care se stabilește între *valoare și educație*. Cuznețov Larisa consideră că „relația valoare-educație are o istorie milenară, însă cercetările referitoare la această relație și locul ei în cadrul sistemelor pedagogice începe a fi o preocupare relativ nouă a filosofiei educației, și anume a axiologiei pedagogice” [6, p. 11].

Axiologia educației este orientată spre identificarea valorilor transmise prin educație sau clarificate în conținutul procesului educațional, relevarea dimensiunilor axiologice ale componentelor proceselor educative: finalități, conținuturi, metodologie didactică, forme de organizare și realizare a educației etc.

Cercetarea fenomenului educațional din perspectivă axiologică impune operarea unei distincții între două planuri de raportare la perimetrul valorilor: planul teoretic, asigurat prin degajarea unui orizont în științele educației, care poate fi numit axiologia educației sau axiologie pedagogică, și planul practic, pe care îl vom circumscrie prin intermediul expresiei de educație axiologică, ce își propune în mod explicit orientarea axiologică a praxisului

educațional. [4, p. 183] Astfel, „Axiologia educației reprezintă o disciplină pedagogică integrată în zona științelor educației, construită interdisciplinar, la nivel primar (relația pedagogie-filosofie) și secundar prin hibridarea realizată între unele științe pedagogice (teoria generală a educației, teoria generală a curriculumului) și un domeniu al filosofiei (axiologia)” [2, p. 192].

Cristea Sorin susține că statutul epistemologic al dimensiunii axiologice a educației poate fi confirmat în funcție de două criterii epistemologice de bază, distincte, dar complementare, care vizează fie un obiect de cercetare specific reprezentat prin valorile pedagogice fundamentale reflectate psihosocial ca cerințe general-umane aflate la baza conținuturilor generale ale educației; fie finalitățile pedagogice angajate ca orientări valorice construite la nivel de macrostructură și microstructură a educației. [1]. Or, în sens larg – axiologia educației susține demersul epistemologic al științelor pedagogice fundamentale (teoria generală a educației, teoria generală a instruirii, teoria generală a curriculum-ului, teoria generală a cercetării pedagogice), iar în sens restrâns – axiologia educației susține domeniul de cercetare specific științelor pedagogice, abordând problema valorilor pedagogice din perspectiva consolidării conceptelor pedagogice fundamentale, care asigură nucleul epistemic tare al tuturor științelor educației. [2, p. 191]

Exegeza mai susține că misiunea educației axiologice este exprimată simbolic prin scopul strategic al formării și dezvoltării permanente a personalității umane „pentru și prin valori”. Acest scop este angajat în plan: teoretic (implică deschideri filosofico-pedagogice spre etica educației, estetica educației, logica educației, antropologia educației, sociologia curriculum-ului, psihologia curriculum-ului, politica educației etc.); metodologic (proiectarea și realizarea curriculară a educației la nivelul valorilor pedagogice prin conținuturile generale ale educației și formele educației); și practic (asigurarea coerenței și consistenței valorilor pedagogice la nivel de politică a educației) [2, p. 193]. Cu alte cuvinte, un învățământ autentic va cultiva înainte de toate valorile: *valorile general-umane*, care sunt valorile fundamentale ale omenirii: Viață, Adevăr, Bine, Frumos, Sacru etc.; *valorile europene*, care includ valorile morale și spirituale ale Europei: Dreptate, Egalitate, Libertate, Fraternitate, Prosperitate, Interculturalitate etc.; *valorile naționale*, care sunt definitorii pentru orice stat, națiune: țara, simbolicul statului (imn, stemă, drapel), poporul, conștiința națională, cultura națională, istoria, limba, credința, tradițiile populare etc.; *valorile individuale*, care sunt definitorii pentru orice ființă umană: identitatea (națională/ culturală/ lingvistică), familia, școala, localitatea natală, țara, credința, prietenii, educația, preferințele, dragostea, cariera etc.; *valorile colective*, care pot fi: ale familiei, ale clasei, ale grupului de elevi, ale școlii, ale grupurilor etnice, sociale etc.; *valorile educaționale* stabilite pe dimensiunile educației: intelectuale, morale, sociale, estetice, fizice, tehnologice etc. și pe arii curriculare: obiective, conținuturi, standarde, competențe, tehnologii etc.; *valorile instrumentale* apropiate de elevi prin curricula disciplinei: cunoștințe, capacități, atitudini, abilități și / sau comportamente, competențe școlare.

În acest context, studiul „Perspectiva axiologică asupra educației în schimbare” [9] arată că școala ar trebui să fie nu doar spațiul educațional unde se transmit cunoștințe din diverse domenii ale cunoașterii și se formează diverse abilități, ci în primul rând „laboratorul” unde se construiesc sisteme de valori și în baza cărora se formează profilul moral și social al personalității umane. Adică, procesul instructiv-educativ trebuie să fie proiectat din perspectivă axiologică. Autorii studiului semnalează: „dacă, la nivel teoretic, se poate afirma că educația

axiologică este totuși proiectată prin documentele de bază ale educației (Concepția dezvoltării învățământului, Concepția educației, concepțiile disciplinelor școlare, Curriculum de bază, curricula disciplinare), atunci la nivel metodologic sau al practicii școlare, nici un document de politică educațională sau de proiectare curriculară nu explicitează modul cum ar trebui să se realizeze educația prin și pentru valori la nivelul procesului de învățământ.” [9, p. 13]

Înșiși profesorii recunosc faptul că, în procesul instructiv-educativ, sunt preocupați de realizarea laturii instructive, iar latura educativă este veriga slabă a acestuia. Prin urmare, chiar dacă documentele normative stipulează care sunt valorile de bază ale educației, fără aportul fundamental al cadrelor didactice care realizează curriculumul școlar, acestea rămân în sfera utopiei și nu mai ajung să fie transpuse în practica educațională.

Deoarece paradigma postmodernă în educație formulează ca obiectiv esențial dezvoltarea integrală a personalității umane, sugerând că sarcina școlii de astăzi este de a dezvolta umanitatea în om, prin înzestrarea elevului cu multiple valori educaționale, care să-i permită nu doar integrarea socială, ci, mai ales, trăirea într-o societate democratică și adaptarea la o lume în continuă schimbare, este absolut necesar ca învățământul să se „umanizeze”. Umanizarea învățământului – este un sistem de măsuri orientate la dezvoltarea prioritară a componentelor culturale comune în conținutul și tehnologiile educației și formării, axat pe îmbunătățirea personalității care ocupă un loc central în structura relațiilor sociale, prin urmare problema umanizării acționează ca o problemă generală a valorilor civilizate, universale, ca o condiție pentru rezolvarea problemelor globale ale societății umane moderne. Anume procesul umanizării învățământului presupune transformarea școlii într-un spațiu cu adevărat axiologic, în care să se cultive valorile general-umane, naționale, etice, morale, sociale etc. și în care elevul să se dezvolte plenar.

Structura unei personalități integre, în primul rând din punct de vedere etic, este definită de câteva criterii: *criteriul calităților morale* care validează personalitatea prin conținut (cum este persoana, din punct de vedere moral), *criteriul aprecierii sociale* - aici intervine ceea ce psihologia socială numește prestigiul și reputația (ce gândesc alții despre această persoană), *criteriul voinței*, voința fiind o trăsătură fundamentală a personalității, factorul energetic al acesteia, cea care determină acțiunile ei; *criteriul caracterului* – identificat, adesea, cu însăși personalitatea, caracterul subliniază determinanta personalității, „culoarea” specifică a acesteia. Aici, în caracter, se identifică asimilarea creatoare a valorilor, dar și consecvența, durabilitatea, statornicia „modului de a fi” al persoanei.

Un rol important în umanizarea procesului instructiv-educativ și orientarea acestuia pe vectorul axiologic îl au disciplinele școlare precum istoria, literatura, limba maternă, limbile străine și artele. De exemplu, textele studiate la orele de limbă și literatură română sunt un real suport pentru promovarea valorilor și dezvoltarea integrală a personalității umane. Procesul instructiv-educativ din perspectivă axiologică își găsește fundamentarea în mesajele moralizatoare ale operelor și în construcția personajelor literare după prototipuri specifice lumii reale. Lumea ficțională oferă, pe lângă valori estetice, și valori etice, determinând cititorul să adopte un anumit model comportamental, să-și însușească anumite trăsături de caracter ale personajului ales drept model. Susținem că educația prin literatură este una dintre cele mai eficiente modalități de promovare a valorilor.

Literatura permite unei ființe umane să-și dezvolte aptitudinile sale fizice și intelectuale, sentimentele sale sociale, estetice și morale, cu scopul de a îndeplini cât mai posibilă obligația

sa de om. Educația axiologică prin textul artistic are loc la diferite niveluri, pe care le vom privi, în special, din perspectiva educației morale [apud 7, p. 57-60]:

- *nivelul valorificării inframoralului* (la acest nivel, educația se preocupă, de asigurarea armoniei interne a ființei, centrându-se pe valorificarea „simțului” moral, în scopul dezvoltării umanului din om);

- *nivelul regulilor etice* care se centrează pe stabilirea regulilor morale și exersarea lor, pe stimularea motivației pentru aplicarea acestora;

- *nivelul orientării spre reciprocitate* (la acest nivel accentul cade pe câteva elemente fundamentale care trebuie formate și dezvoltate: *empatia* – identificarea cu sentimentele, motivele altei persoane; *compasiunea* – conștientizarea profundă a suferinței celui alt, cuplată cu dorința de a-l elibera de această suferință, *altruismul* – comportament realizat în beneficiul altuia cu sacrificiu de sine și fără așteptarea unei recompense;

- *nivelul educației morale propriu-zise* care are menirea să pregătească omul, pentru a fi pus în condiția de a servi valoarea binelui. Desigur, nu există niciun model sau formulă pentru „construirea” caracterului, dar un lucru e cert: educarea unei persoane de o înaltă ținută morală este determinată de un mediu moral în care oamenii sunt tratați cinstit și cu respect;

- *nivelul autoreglării axiologice* care se referă la formarea capacității de corectare, de reglare, de ameliorare a comportamentelor care au avut la bază judecați incorecte din punct de vedere etic, datorate unor analize superficiale, pripite a contextelor, unor conexiuni false în care domină aparențele unor perspective neinspirate etc. „Subiectul moral trebuie învățat să se aplece mereu asupra propriilor atitudini morale pentru a le raporta la criteriile conduitei responsabile” [7, p. 58];

- *nivelul aspirației axiologice* care presupune aderarea la un sistem de valori înalte ce reprezintă punctul de referință al vieții, în acest sens creându-se modele funcționale care să stimuleze și să permită perfecționarea morală, autodeterminarea morală, autogestiunea valorilor etc. Acest nivel al educației se definește prin fermitatea convingerilor axiologice, dar mai ales prin capacitatea de opțiune morală și reflecție, orientată nu atât către un ideal prezent, ci către unul al viitorului, deschis ritmurilor accelerate ale schimbării. Dar această deschidere prospectivă presupune mai mult decât aspirație, presupune creativitate în plan axiologic;

- *nivelul creativității axiologice* care se centrează pe ideea că lumea trebuie în permanență regândită, reevaluată, reinterpretată, recontextualizată, ceea ce atrage nevoia de formare în spiritul originalității, al înnoirii și reînnoirii, al dorinței de perfecționare și de noutate, de implicare, interes pentru performanță, asumare a riscurilor, de anticipare a viitorului și de creare a noi reguli, norme și valori care să definească o autentică lume morală.

Atingerea acestor niveluri ale educației axiologice prin literatură oferă o deschidere spre desăvârșirea morală. Prin frumusețea lor artistică, prin eroii și întâmplările prezentate, operele oferă modele de conduită, literatura devenind un instrument educativ ce ajută copiii și adolescenții să-și descopere propria identitate, într-o lume în care valorile sunt în derivă. „Textul literar devine astfel o sursă de exemple /contraexemple care pot fi valorificate în scopul educației morale a elevilor, efectele educative generate de ora de literatură devenind astfel complementare acțiunilor educative desfășurate în acest sens” [8].

Educarea conștiinței morale și sădirea idealurilor de viață, a dorințelor de progres spiritual în sufletul cititorului necesită o înțelegere profundă a normelor de trai, atât din cel cotidian cât și din cel transpus în literatură, pentru ca acesta să poată face comparație și să distingă modelele

pozitive de cele negative. Astfel, va reuși să își preia singur informațiile din texte și să analizeze acțiunile, dobândind capacitatea de a cunoaște societatea și cultura, prin prisma vieții de zi cu zi, comparând condițiile din societate, relațiile sociale și personale, comportamentul și gesturile personajelor în conformitate și cu realitatea prezentă.

Prin prisma modelelor prezente în textele literare, copilul își va putea dobândi anumite concepții care vor conduce la descoperirea treptată a propriei personalități, însușindu-și calitățile sau defectele descoperite prin desfășurarea acțiunilor relatate. Calitatea idealului de viață al copilului depinde și de potențialul moral/ etic al personajului pe care acesta îl studiază.

Așadar, literatura este una dintre modalitățile de promovare a valorilor, ocupând un loc important în modelarea personalității, în modul ei de a gândi și de a se exprima. Educația prin literatură determină elevul să adopte un anumit model comportamental, să-și însușească anumite trăsături de caracter ale personajului.

Promovarea valorilor prin literatură joacă un rol deosebit în formarea unor atitudini pozitive, datorită trăirilor emoțional-reflexive a universului operei de către cititor. Valorificarea sub aspect educativ a operei studiate va putea contura relația dintre operă și realitate, determinând elevul să înțeleagă literatura și să își îmbogățească experiența de viață. Chiar și ficțiunea, prin caracterul său simbolic și analogic, ajută la lărgirea posibilităților cognitive ale literaturii.

Se poate afirma că literatura este un real suport pentru realizarea procesului instructiv-educativ din perspectivă axiologică, întrucât lumea ficțională oferă, pe lângă valori estetice, și valori etice esențiale.

BIBLIOGRAFIE

1. CRISTEA, Sorin. Dicționar enciclopedic de pedagogie. Volumul I. București: Didactica Publishing House, 2015. 832 p. ISBN 9786066832953
2. CRISTEA, Sorin. Studii de pedagogie generală, București: EDP, 2009. 308 p. ISBN 9789733024507
3. CUCOȘ, Constantin. Educația. Reîntemeieri, dinamici, prefigurări. Iași: Polirom, 2017. 280 p. ISBN: 9789734667604
4. CUCOȘ, Constantin. Pedagogie. (ediția a III-a revăzută și adăugită). Iași: Polirom, 2014. 536 p. ISBN: 978-973-46-4041-6
5. CUCOȘ, Constantin. Pedagogie și axiologie. București: EDP, 1995. 160 p. ISBN 973-30-4398-2
6. CUZNEȚOV, Larisa. Filosofia și axiologia educației. Suport de curs. Chișinău: UPSC, 2017. 121 p. ISBN 978-9975-46-322-5
7. JEDER, Daniela, Niveluri ale moralității și educației morale. În: „Didactica Pro”, nr. 5-6, 2004.
8. MĂNUCĂ, Dan. Literatura și etica. Disponibil: <http://astra.iasi.roedu.net/texte/manuca.html> [accesat: 21.03.21]
9. PÂSLARU, Vladimir, CALLO, Tatiana, SILISTRARU, Nicolae [et al.]. Perspectiva axiologică asupra educației în schimbare / coord.: Maria Hadârcă. Chișinău: Print-Caro, 2011. 180 p. ISBN 978-9975-56-030-6.
10. STANCIU, Mihai. Didactica postmodernă. Fundamente teoretice. Editura Universității Suceava, 2003. 332 p. ISBN 973-8293-99-55